

Dr. sc. Omer Hamzić

Muse Ćazima Ćatića 18, Gračanica

LIKOV I ZAVIČAJA: ADEM OSMANBEGOVIĆ

OD KOTARSKOG PREDSTOJNIKA DO KOMANDANTA PARTIZANSKOG BATALJONA

MEĐU MUSLIMANIMA GRAĐANSKOG KRUGA Adem Osmanbegović je pripadao pokretu demokratskih, narodnooslobodilačkih i antifašističkih obilježja i ciljeva. Umjesto priklanjanja zagrebačkoj i beogradskoj desnici, čija je strategija planirala i podjelu BiH, asimilaciju ili progon Muslimana, oni se orijentišu prema progresivnim antifašističkim snagama tog vremena. Oni će odigrati odlučujuću ulogu da muslimanski narod zauzme časno mjesto u slamanju fašizma na ovim prostorima.

Pripadao je generaciji gračaničkih predratnih intelektualaca, antifašista, koji su svaki na svoj način nalazili načina da se suprotstave okupatorsko-ustaškom režimu ili kao ilegalci ili kao aktivni borci u jedinicama NOVJ. Bio je najstarije dijete u višečlanoj porodici Mustafe Osmanbegovića. Imao je četiri sestre – Nuru, Minu, Džehvu i Rašidu i tri brata – Ćazima, Asima i Salih.

Četiri Osmanbegovića iz ove porodice četiri su uzbudljive životne priče i dobar predložak za jednu zanimljivu porodičnu

sagu. Je li njihovo opredjeljenje za partizane i narodnooslobodilački pokret u Drugom svjetskom bila slučajnost, jesu li sami odabrali tu stranu ili je ta strana odabrala njih, za ovu priču manje je važno. U tragičnom bezizlazu s početka i tokom Drugog svjetskog rata, sinovi Mustafini su na toj strani vidjeli jedini izlaz za sebe i svoj narod.¹

Adema Osmanbegovića sam upoznao 16. 2. 1987. godine u Sarajevu kao već starijeg čovjeka, umirovljenika od sedamdesetak godina. Povod je bio razgovor o prilikama u Gračanici uoči i tokom Drugog svjetskog rata s ciljem da se od neposrednog sudionika tih događaja dobiju ili provjere podaci za monografiju "Gračanica u NOB-u i revoluciji", koju sam pripremao sa pukovnikom Esadom Tihićem. S obzirom da ga je odranije poznao, Tihić me je upozorio da "imamo posla" sa vrlo obrazovanim i vrlo temeljitim čovjekom, koji ne voli nikakve improvizacije, s čovjekom vrlo zanimljive biografije, uz to i pomalo

¹ Omer Hamzić, Partizan "plus" iz Prve proleterske, *Gračanički glasnik* br. 16, Gračanica 2003., 28–33

sujetnim, kakvi su, inače, svi ljudi od 70 godina. Zato smo taj razgovor, sjećam se, duže pripremali, dostavili smo mu okvirne teze da se pripremi... Nekoliko puta ga kontaktirali telefonom itd.

Razgovor smo zakazali u prostorijama tadašnjeg Republičkog odbora Saveza udruženja boraca NOR-a u Sarajevu, valjda da bi bilo malo zvaničnije. Došao je žustrog koraka, vrlo elegantno obučen, dobro raspoložen... Ni trunke sujete, kako me je upozoravao Tihić. Naprotiv, u razgovoru je bio otvoren za sva naša pitanja, vrlo precizan, sa jasnim ocjenama, konkretnim podacima. O svom burnom životu i uzbudljivom ratnom putu (a to je i bila tema razgovora) trudio se da govori vrlo objektivno. Nimalo ne ističući sebe i svoju ulogu u mnogim važnim događajima. Koliko god je mogao, trudio se da potisne subjektivizam.

Slušali smo priču ratnog komandanta jednog partizanskog bataljona. Kao da je govorio o sasvim drugoj osobi. Nije to bio izraz pretjerane skromnosti, već osjećaj za mjeru jednog dobro obrazovanog čovjeka i sjajnog pravnika. Sve mora biti tačno i provjerljivo. Dobili smo dragocjene podatke za našu knjigu.

Adem Osmanbegović je rođen u Gračanici 1912. godine, osnovnu školu završio je u rodnom gradu, 1924. godine upisao se u Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu na kojoj je maturirao 1932. godine, da bi odmah poslije mature upisao Pravni fakultet u Beogradu. U toku studija kretao se u krugu lijevo orijentisanih studenata i intelektualaca koji su se okupljali u beogradskoj filijali "Gajreta". Iako nije bio formalno član KPJ, intenzivno se družio sa istaknutim komunistima, porijeklom iz Bosne: Hasanom Brkićem, Avdom Humom, Rifatom Burdževićem o dr. U Gračanici se tokom školovanja družio sa osnivačima i aktivistima, koji su se okupljali u kulturno-prosvjetnom društvu "Narodna biblioteka", posebno tokom školskih ferija.

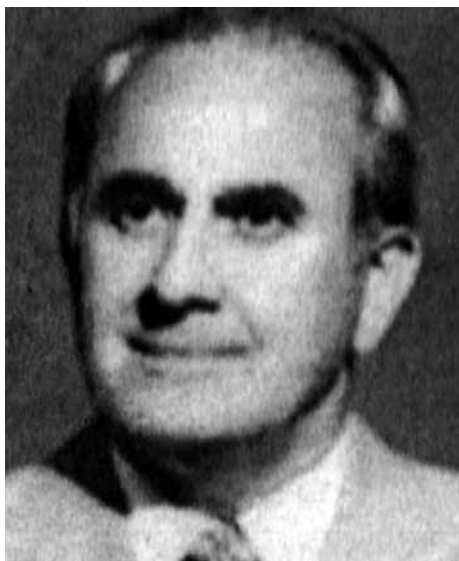
Prvo zaposlenje dobio je 1937. godine u Banja Luci, godinu dana prije završetka studija. Nakon odsluženja vojnog roka, 1. 8. 1938. godine, zaposlio se kao advokatski pripravnik u advokatskoj kancelariji Omera Muftića u Doboju, gdje je ostao do početka rata. Kad je dobio zaposlenje, počeo se intenzivnije baviti politikom. Njegov najbolji drug u Gračanici bio je Ahmet Šiljić kadija, koji nije mogao dobiti zaposlenje jer je za tadašnji režim bio politički nepodoban. Družio se i sa drugim lijevo orijentisanim intelektualcima u rodnom gradu, među kojima se isticao veterinar Hasan Maglajlija i studenti prava Zdravko Pavlović i Adem Alić, učitelj Midhat Muratbegović itd.²

Na lokalnoj političkoj sceni deklarirao se kao antispahinovac i osuđivao njegovo približavanje režimu, ulazak u vladu i JRZ. Na posljednjim parlamentarnim izborima u monarhističkoj Jugoslaviji, 1938. godine, agitovao je za listu Muslimanske organizacije HSS koju je predvodio Hakija Hadžić i Ademaga Mešić, a u Gračanici kadija Ibrahim ef. Mehinagić.

Po izbijanju Drugog svjetskog rata, nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i uspostave marionetske NDH, dekretom iz Sarajeva koji su mu početkom maja 1941. godine donijeli kadija Ibrahim ef. Mehinagić kao povjerenik nove vlasti i Hivzaga Hivzefendić, kao gradonačelnik Gračanice, postavljen je za kotarskog predstojnika u Gračanici. Njegovo predratno opoziciono djelovanje na liniji MO HSS, opredijelilo je Hakiju Hadžića, koji je postao povjerenik ustaške vlade u Sarajevu da mu ponudi tu funkciju.³ Po vlastitom prizna-

² Transkript izjave Adema Osmanbegovića koju je dao pukovniku Esadu Tihiću i Omeru Hamziću, 16. 2. 1987. godine u Sarajevu (Izjava kod autora)

³ Interesantna je usputna opaska Adema Osmanbegovića o Hakiju Hadžiću u Transkriptu pomenute izjave, koju doslovno navodimo: "Hakija Hadžić je bio profesor. U bivšoj Jugoslaviji je bio opozicija. Da

nju, tu ponudu je prihvatio, na insistiranje kadije Ibrahim ef. Mehinagića i gradonačelnika Hifzage Hifzefendića, koji su smatrali da je upravo on najbolje rješenje za Gračanicu u tom "smutnom" vremenu, punom neizvjesnosti i straha u narodu.⁴

Kao čelnik civilne administracije, uz pomoć Nijemaca, onemogućio je naoružavanje i antisrpsko djelovanje prvih ustaških grupica i činio sve što je mogao sa te funkcije da spriječi progone i pljačku srpskih porodica u Gračanici. Polovinom maja demolirane su pravoslavne crkve u Gračanici i Boljaniću. Nešto kasnije kotarskoj oblasti stiglo je naređenje da se crkva u Gračanici sruši, a građani srpske nacionalnosti upotrijebe kao radna snaga za njeno rušenje. Adem Osmanbegović je onemogućio izvršenje tog sramotnog naređenja.⁵ Nalazio je

li je bio ustaša, ja to ne znam. Kad sam ga zadnji put vidio u Zagrebu, negdje u avgustu 1941., on je bio dosta razočaran. Kazao sam mu da je ovo skandal što se radi. On nije imao nikakve ni kancelarije, nije me imao gdje primiti, nego smo se u parku sastali. Bio je jedan od povjerenika za BiH iako je malo odlučivao..." (Transkript izjave...)

4 Posljednji sreki načelnik za vrijeme Kraljevine Jugoslavije u Gračanici bio je Čamil Hasanbegović, "jerezovac", prosrpski orijentisan

5 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u*

načina da unaprijed obavijesti one za koje su stizali nalozi za hapšenje i progon da se na vrijeme sklone ili je zadržavao izvršenje tih naloga. Između ostalih, izbavio je iz hapsa učiteljicu Spasu, suprugu Todora Vujasinovića, poznatog komunističkog funkcionera (koji će nešto kasnije biti vođa ustanka na Ozrenu) i obavijestio ga da se skloni iz Kakmuža ispred ustaške patrole. U jednoj prilici spasio je i nekoliko skojevaca iz Lukavca koje je presrela i uhapsila ustaška patrola u Karanovcu.

Sprečavao je pljačku i razvlačenje srpske imovine, pokušaje zaposjedanja njihovih parcela, zakonskim putem tražio da pljačkaši vrata opljačkano, potpuno je osujetio pokušaje prekrštavanja Srba u gračaničkom kraju, zbog čega je došao u sukob sa tadašnjim katoličkim župnikom u Dobru Dragutinom Kamberom.

Sve to nije moglo ostati nezapaženo od strane ustaških špijuna i doušnika. Visokim ustaškim instancama u Sarajevu iz Gračanice su stizali učestali signali i obavijesti da kotarski predstojnik opstruirao ustaške akcije i da se otvoreno stavlja u zaštitu Srba.⁶ Nije dugo morao čekati premještaj. Krajem jula ili početkom avgusta 1941. godine, dobio je premještaj u Banju Luku, ali prije nego što je predao dužnost svome nasljedniku Huseinu Toliću, uspio je izdejstvovati u Zagrebu dozvolu da se vrati u Gračanicu i nastavi posao sudskog pripravnika.

Da bi izbjegao mobilizaciju u regularne domobranske jedinice, u martu 1942. godine, uključuje se u jedinice Hadžiefedive legije u okolini Puračića, gdje se povezuje sa Omerom Gluhićem i drugim ofi-

NOB-u i revoluciji, Gračanica 1988., 123

6 U spomenutoj izjavi Adem Osmanbegović o tome kaže: "Kad je do toga došlo, oni su poslali telegrame, 6 telegrama je otišlo protiv te vlasti u Gračanici, ustvari, protiv mene, uglavnom... u kojim stoji da pod zaštitom tajanstvenih snaga, teror vrše i vršljaju Srbi po Gračanici... Kad sam saznao za telegrame, došao sam do zaključka da se stvara psihoza napetosti i mržnje prema Srbima..." (Transkript...)

cirima legije koji su bili pod uticajem KPJ i protivnici ustaškog režima. U isto vrijeme nije prekidaio kontakte sa uglednim ljudima u Gračanici. Na njihov zahtjev, početkom 1943. godine, premješten je za "opskrbnika" (intendantskog oficira) u legijskoj jedinici kojom je zapovijedao Sejdo Đulić u Gračanici. Bilo je to samo "pro forme" jer nikad nije ni preuzeo tu dužnost. Zajedno sa još nekim oficirima, zalagao se za "prevođenje" legije u partizane, a ne za kompromise, nenapadanje itd.

Upravo u jeku najveće kampanje za mobilizaciju i popunu 13. SS divizije iz sastava Hežiefendićeve legije, na signal iz Tuzle, 10. maja 1943. godine, jedna veća grupa oficira legije iz više gradova sjeveroistočne Bosne prelazi na partizansku teritoriju. Među njima bili su i Gračanlije: Adem Osmanbegović, Hasan Maglajlija i Ahmet Šiljić. Iz tog vremena ostat će upamćen njihov čuveni proglas – poziv Muslimanima da pristupaju NOP-u i da izbjegavaju mobilizaciju u SS i druge okupatorske i kvinslinške formacije. Bio je to apel najuglednijih muslimanskih intelektualaca i oficira, upućen sa partizanske teritorije koji je imao veliki politički odjek među Muslimanima.

Zajedno sa još dvojicom drugova, 20. juna 1943. godine, Adem Osmanbegović je, kao žrtva izdaje, pao u ruke Gestapoa. Njegov potpis na spomenutom proglasu bio je dovoljan da ga Nijemci osude na smrt. Nakon užasnih tortura, srećom, uspio je živ dočekati prve oslobodioce Tuzle, 2. oktobra 1943. godine. U oslobođenoj Tuzli i selima istočno od Gračanice obavljao je razne vojno-političke zadatke, a najviše se bavio prikupljanjem ljudstva za Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred.

Odluku o formiranju tog odreda donijeli su Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu i Štab 3. korpusa NOVJ, 12. 10.1943. Odluka je objavljena u svim dijelovima

Tuzle i okolnim naseljima s pozivom da se dobrovoljci uključuju u Odred. Odziv je bio jako dobar i masovan.⁷ Odluka o osnivanju Odreda realizovana je 24. oktobra 1943. godine.⁸ Odred je u početku brojao oko 600 boraca koji su razvrstani u četiri bataljona. Adem Osmanbegović je postavljen na dužnost komesara četvrtog bataljona. Početkom 1944. godine, po završetku 6. ofanzive u kojoj je Odred pretrpio velike gubitke, došlo je do prestrojavanja u njegovim redovima, a izmijenjen je i komandni kadar. Tom prilikom Adem Osmanbegović preuzima dužnost komandanta Prvog bataljona.⁹ Nakon proljetne ofanzive ustaško-domobranskih i njemačkih jedinica u tuzlanskom kraju, 1944. godine, u kojoj je Tuzlanski odred bio gotovo potpuno razbijen, ostao je sa jezgrom odreda u okolini Srebrenika i Gračanice, radeći na njegovoj popuni i ponovnom oporavku.

Do kraja rata obavljao je razne odgovorne dužnosti u partizanskoj vojsci i novim organima vlasti. Između ostalog, učestvovao je u pokušaju formiranja gračaničkog partizanskog odreda i u pregovorima za prelazak jedinice zelenog kadra Ibrahima Pjanića na partizansku stranu.

Odmah poslije rata, 1945. godine, angažovan je u Okružnom narodnom odboru Doboj i Tuzla, da bi naredne godine prešao u Sarajevo na rad u Ministarstvo unutrašnjih poslova Narodne Republike Bosne i Hercegovine, na dužnost načelnika odjeljenja. U Sarajevu se potpuno posvetio struci i ostvario sjajnu pravničku karijeru, radeći u mnogim državnim, pravosudnim i privrednim institucijama.

U jednom mandatu bio je poslanik u Narodnoj skupštini NR BiH, a potom po-

7 Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred, Tuzla 1988., str. 39

8 Leksikon NOR-a i revolucije u Jugoslaviji 1941-1945., Beograd, 1980., knj. II, str. 1141

9 Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred, Tuzla 1988., str. 63

moćnik ministra u Vladi NR BiH (Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti, 1949.). Od 1949. do 1951. godine radio je u Ministarstvu pravosuđa, od 1951. do 1953. obavlja dužnost predsjednika Okružnog suda, a narednih nekoliko godina radi u državnim sekretarijatima: za pravosuđe i upravu (1953.), za poslove opšte uprave i budžeta (1955.) i za opštu upravu Izvršnog vijeća NR BiH (1957.).

Krajem 50-tih godina dolazi do njegovog razlaza sa KP BiH. Optužen ja za "liberalna ideološka opredjeljenja" i isključen iz partije. Na izrečenu kaznu uložio je žalbu,

ali žalbeni postupak i njegov status u Partiji, bez ikakvog obrazloženja, nikad nije doveden do kraja.

Nakon toga, karijeru nastavlja u Zadrudnom savezu NR Bosne i Hercegovine, potom prelazi u Privrednu komoru (na dužnost sekretara), od 1972. godine, pa do penzionisanja, 1976., radi kao sudija na Višem privrednom sudu SR BiH u Sarajevu. Jedno vrijeme iza toga, bavio se advokaturom, a angažovan je i kao član Arbitraže SOUR "Šipad" Sarajevo.

Umro je 1. 7. 1990. godine.

